

کابل ښاروالي
د سمسورتيا رياست

د نياالگي کينونې او روزنې لارښود

کابل ښاروالي
د عامه پوهاوې او اړیکو ریاست
www.km.gov.af

د يو نيا لگي په کينولو او ساتنې سره به د خپل ښار د چاپيريال ساتونکي شو!
 د ونو او شنو سيمو د گټو په نظر کې نيولو او د وطن دوستۍ د فرهنگ په
 راژوند کې کولو سره د کابل ښار له ټولو اوسيدونکو څخه په درناوي هيله کېږي
 تر څو د خپل ښاري چاپيريال ساتلو لپاره زمونږه سره د 1397 کال په پسرلي کې
 د نيا لگيو او ونو کينولو په کمپاين کې گډون وکړي. د کابل ښار له ټولو محترمو
 اوسيدونکو څخه په ډير درناوي غوښتنه کېږي تر څو د پسرلي په رارسيدو سره
 نه يواځې ونې او نيا لگي کينوي بلکه د کال په نورو فصلونو کې بايد د هغو په
 خړوبولو او ساتنه کې هم برخه واخلي. د هر کال په پسرلي کې په کابل ښار کې
 په زرگونه نيا لگي کينول کېږي ليکن د کال په وچو او گرمو فصلونو کې د هغوی
 ساتنې او خړوبولو ته لږه او يا هيڅ پاملرنه نه کېږي. نو له همدې کبله زمونږه د
 دې کال شعار د نيا لگيو کينولو ترڅنگ د هغوی ساتنه هم دی. ستاسې گډون
 ته سترگې په لار يو او په دغه مقدسه دنده کې مونږه يواځې مه پرېږدي.

په درناوي
 پوهنيار عبدالله جان "حبيب زى"
 د کابل ښاروالی

دغه لارښود د 1397 کال په پسرلی کې د نیالګي کینولو په پروسه کې د کابل
ښار د اوسیدونکو د همکارۍ لپاره، د کابل ښاروالۍ لخوا وړاندې کېږي.

دغه لارښود کتاب د ډاکټر عبدالرحمن صبورې په قلمی مرسته لیکل شوی دی

لټون کول

د نیالګي کینونې او روزنې لارښود

۱	سرریزه
۴	د نیالګیو کینول او روزنه
۵	د نیالګیو د کښت وخت
۶	د نیالګیو ټاکنه
۹	له بزغلي څخه د نیالګیو ایستل
۱۰	د کښت سیمې ته د نیالګیو انتقال
۱۱	د نیالګیو د کینولو د ځای برابرول
۱۳	د نیالګي کینونه
۱۴	د نیالګیو خړبول
۱۵	د سرې استعمال
۱۶	د هرزه بوټو کنټرول
۱۶	د ملچ استعمال
۱۷	دواپاشي
۱۷	ښاخ پرې کونه

د نيالگيو کينونې فرهنگ له کلونو را په ديخوا زمونږه په گران هيواد افغانستان کې رواج درلود، دولت او خلکو به د هيواد په ښارونو او بانډو کې د هر کال په پسرلی کې په زرگونه نيالگي او ونې کينولې. په پخوا وختونو کې سره له دې چې د خلکو د پوهې کچه ټيټه وه ليکن د ښار اوسيدنې فرهنگ ته پوره پاملرنه کيده او خلکو د وطن پرستی د لوړ مرام په درلودلو سره د خپل ښار په پاک او سمسور ساتلو کې پوره برخه درلوده. په اوسنی وخت کې سره له دې چې خلک د نيال کينونې او شنو سيمو پراختيا له گټو څخه پوره خبرتيا لري ليکن بدبختانه دغه کار ته لږه پاملرنه کيږي. لکه څرنگه چې ليدل کيږي ښځينه او نارينه تنکی او ځوانان مکتبونو، کورسونو او پوهنتونونو ته د تگ او راتگ په لارو کې له ونو او نيالگيو څخه ښاخونه پری کوي او د لوبو د وسيلې په توگه ورڅخه د څو شيبو لپاره گټه اخلي، او بيا وروسته يې په ويالو او يا هم لارو کې پريږدي. دغه کار له يو اړخه د چاپيريال ککړتيا او له بلې خوا د ونو د ښاخونو او پاڼو پريکول د آفتونو، حشرو او ناروغيو د عاملينو لپاره زمينه برابروي ترڅو ونې تر حملي لاندې راولي او له مينځه يې يوسي. همدارنگه يو شمير خلک د ونو چاپيريالي گټې په نظر کې نه نيسي او په ښار کې شته ونې پريکوی او له لرگيو څخه يې د بيلابيلو موخو لپاره گټه اخلي او په دې کار سره چاپيريال زيانمنوي.

ونې له هوا څخه د جامدو ذراتو، کاربن دای اکسايډ او نورو مضره غازونو په جذبولو سره د چاپيريال په پاکوالي کې مهم رول لري. کابل چې يو له گڼ ميشتو او ککړو ښارونو څخه دی او د دغه ککړتيا د مخنيوي يواځينی حل لار د ونو کينول او شنو سيمو پراختيا گڼل کيږي.

کورنیو ته سپارښتنه کيږي تر څو خپل کوچنيان د ونو ښاخونو د پری کولو او زیانمنولو له ناوړه اغیزو خبر کړي او همدارنګه د ښار له ټولو محترمو اوسیدونکو څخه هیله کيږي ترڅو د خپلو کورونو په د ننه او بهر کې نیالګي کینوي او د هغو ساتنې او خړوبولو ته یې پاملرنه وکړي. د ښونځیو له ګرانو استادانو، د مسجدونو له محترمو ملاامانو او د ښار له ټول اوسیدونکو څخه په درناوي هیله کيږي تر څو د اسلام د مبین دین او طبیعي علومو په رڼا کې خپل خلک د ونو او شنو سیمو په ارزښت پوه او د هغې ساتنې ته وهڅوي.

د پورتنیو ټولو ګټو په نظر کې نیولو سره د کابل ښار له ټولو ګرانو اوسیدونکو څخه هیله کيږي تر څو د پسرلی په رارسیدو سره د نیالګیو په کینونه کې برخه واخلي او بیا وروسته هغه خړوب او ورڅخه ساتنه وکړي. د ښار په بیلایلو سیمو کې چې د کابل ښاروالی او یا هم نورو دولتي ارګانونو لخوا د سمسورتیا لپاره ځانګړي شوي دي د ونو په کینولو سره د خپل ښار د چاپیریال په ساتلو کې برخه واخلي او خپله دنیوی او اخروی دنده ادا کړي.

د نیالګیو کینول او روزنه

نوي کینول شوي نیالګي د کښت په ساحه کې له بیلابیلو چاپیریالي شرایطو لکه وچکالی، تیز لمر، لوړه/ټیټه تودوخې درجه، او ژونديو ژویو له حملي سره مخامخ کیږي. نو له دې کبله اړینه ګڼل کیږي ترڅو د نیالګیو سره نږدې چاپیریال په ښه توګه برابر ترڅو یې د ژوندي پاتې کیدو امکان لوړ شي. د امکان په صورت کې د کښت په ساحه کې باید نیالګیو ته په لمړي وده ایز فصل کې اوبه ورکړل شي ځکه په لمړي نموني فصل کې نیالګي د وچکالی په وړاندې ډیر حساس وي. همدارنګه د سیوري برابرول او د ملچ (mulch) څخه ګټه اخیستنه هم د نیالګیو له ژوندي پاتې کیدو سره مرسته کوي. نیالګي باید له بیالوژیکي فکتورونو لکه څارویو خړولو او انسانانو پر وسیله تر پښو لاندې کیدو څخه وساتل شي تر څو په خاوره کې ځان تثبیت او له مړاوې کیدو وژغورل شي.

د نیالګیو د کښت او روزنې پروسه په لاندې توګه ګام په ګام تشریح شوې ده:

د نیا لگیو د کښت وخت

نیا لگی باید په هغه وخت کې چې فعاله وده او نمو ونلري کینول شي. زموږ په هیواد کې د نیا لگیو د کښت معمول وخت د مني له نیمایي څخه پیل د پسرلی تر نیمایي پوری دوام لري. په ساحه کې د نیا لگیو کینول په بزغلیو کې د هغې د روزنې په ډول پورې هم اړه لري. معمولاً په بزغلیو کې نیا لگی په دوه ډوله مستقیماً په خاورو کې کې روزل کیږي. (container) یا په گلدانونو (bare-root) هغه نیا لگی چې مستقیماً په خاورو کې روزل کیږي باید په هغه وخت کې چې فعاله وده او نمو ونلري، کینول شي. څرنگه چې په گلدانونو کې د روزل شویو نیا لگیو ریښې له خاورو څخه بهر نه را ایستل کیږي نو کولای شو د فعالې ودې او نمو په وخت کې یې هم کینوو. په هغه سیمو کې چې واوره لږ وریږي او خاوره هم یخ نه وهی د ژمی په موسم کې د نیا لگیو د کینولو سپارښتنه کیږي.

د نیالګیو ټاکنه

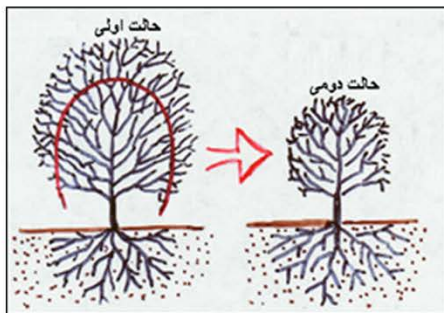
نیالګی باید راست، روغ او د ساقی او ریښو مناسبه اندازې ولري. همیشه باید د نیالګی د ساقې او ریښې د اندازو تر منځ توازن شتون ولري (-1 تصویر). هغه نیالګی چې لویې ساقې او کوچنۍ د ریښو سیستم لري نشي کولای تر څو په خاورو کې خپل ځان تثبیت او د بادونو په وړاندې مقاومت وکړي او همدارنګه کوچنۍ ریښې نشي کولای تر څو لویو ساقو ته اوبه او منرالي مواد برابر کړي. ډیرې کوچنۍ ساقې د چاپیریالي عواملو، حیواناتو او انسانانو په وسیله اغیزمن کیږي. بدبختانه زمونږه په هیواد کې د بزغلیو د خاوندانو لخوا څو کلن نیالګی چې ډیرې لویې ساقې لري په خلکو پلورل کیږي او ورته ویل کیږي چې دغه نیالګی لوی دي او په کمه موده کې لوئیږي، اما دغه لوی او څوکلن نیالګی نشي کولای تر څو خپل ځان په خاوره کې تثبیت او د بادونو په وړاندې مقاومت وکړي.

همدارنګه د نیالګیو د کښت د سیمې اقلیم او د خاورې ډول هم د نیالګیو په ټاکنه کې رول لري. د هغه سیمو لپاره چې هلته خړوبول اسان او ارزانه وي داسې نیالګې باید وټاکل شي چې لویې ساقې ولري ځکه د لویو ساقو لرونکي نیالګی کولای شي د هرزه بوټو سره رقابت وکړي او همدارنګه د دوامداره خړوبولو په وسیله کوچنۍ ریښې کولای شي تر څو لویو ساقو ته اوبه برابرې کړي. برعکس د هغه سیمو لپاره چې هلته د خړوبولو امکانات کم وي، داسې نیالګی باید وټاکل شي چې مناسبه اندازه ساقې او لویې ریښې ولري. لویې ریښې کولای شي تر څو له خاورې څخه د اړتیا وړ لنډبل جذب او نیالګی له مړاوې کیدو څخه وژغوري.

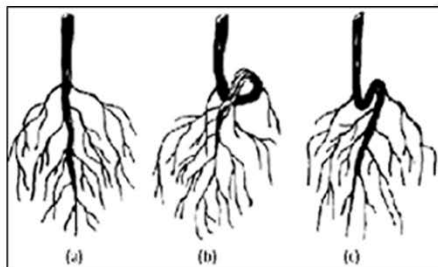

زمونږه په هيواد کې معمولا د نيا لگيو ريښو ته کمه او يا هيڅ پاملرنه نه کيږي. اما دا بايد په ياد ولرو چې د نيا لگيو ريښې سالمې او له نيمگړتياوو څخه بايد خالي وي (-2 تصوير). همدارنگه د نيا لگيو د ريښو سيستم بايد ډيرې کوچنۍ او ويښته ډوله ريښې (fibrous roots) ولري ځکه همدا کوچنۍ او ويښته ډوله ريښې له خاورو څخه د اوبو او منرالي موادو په جذب کې مهم رول لري. په پايله کې بايد ووايو چې د نيا لگيو د ټاکلو په وخت کې بايد د کښت سيمې د اقليمي شرايطو په نظر کې نيولو سره د ځنگلونو له تخنيکي مامورينو سره هم مشوره وشي.

1- تصویر: په لمړني حالت کې د ریښو او ساقې تر مینځ یو مناسب توازن شتون نلري اما په دوهمی حالت کې د ریښو او ساقې د اندازو تر مینځ توازن مینځ ته راغلی دی.

2- تصویر: د نیالگیو د ریښې سیستم (a) د مستقیم او مناسبه ریښو درلودونکی نیالگی (b و c) د کوږ، تاب خوړنکی او غیرمناسبه ریښو درلودونکي نیالگی. هغه نیالگی چې د سالمو (a) ریښو درلودونکي وي باید وټاکل شي.

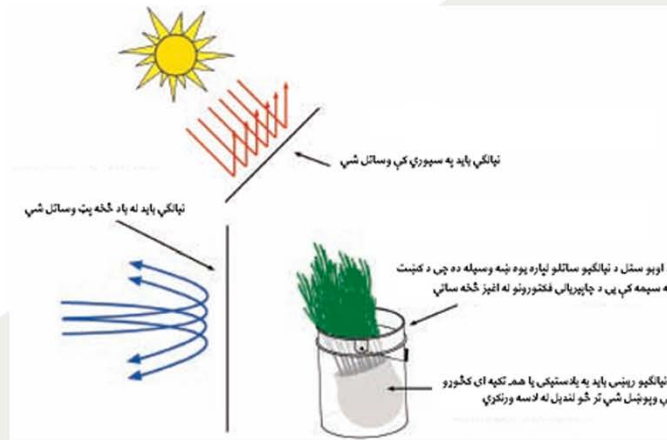
له بزغلي څخه د نيا لگيو ايستل

هر کله چې نيا لگي په بزغلي کې د ايستلو لپاره وټاکل شي نو په ډير پام سره بايد د هغې له څلورو خواوو څخه خاوره لری او کوښښ بايد وشي تر څو کوچنی غير لرگينې ريښې (unsoberized roots) د بيل په وسيله پرې نه شي. کوچنی او غير لرگينې ريښې له خاورو څخه د اوبو او منرالي موادو د جذب وسيله ده چې د کښت په سيمه کې له کينولو وروسته د نيا لگيو بقا تضمين او له مړاوې کيدو څخه يې ژغوري.

د کښت سیمې ته د نیالگیو انتقال

د دې لپاره چې د نیالگیو د وچیدو او مړاوي کیدو مخه ونیول شي نو د انتقال په وخت او د کښت په ساحه کې یې باید ریښې له هوا او لمر وړانگو څخه پټې وساتل شي (-3 تصویر). له بزغلي څخه د نیالگیو له ایستلو وروسته باید د هغې ریښې په پلاستيکي او یا هم تکه ای کڅوړو کې کلکې و پیچل شي ترڅو د لنډل د تبخیر مخه ونیول شي. د بزغلي څخه د کښت سیمې ته د نیالگیو د انتقال په وخت کې باید پوره پاملرنه وشي تر څو نیالگي ټپې نشي ځکه ټپونه د ناروغيو او افتونو د عاملینو د اوسیدو ځای برابروي. همدارنګه د ټپ بیارغیدنې لپاره نیالگي یوې زیاتې اندازې انرژۍ ته اړتیا لري چې دغه کار د نیالگیو د وچیدو او کمزوري ودی او نمو لامل کیږي.

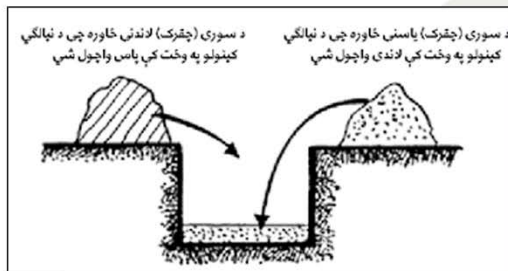
3- تصویر: له کینولو مخکې د کښت په ساحه کې د چاپیریالي فکتورونو له اغیز څخه د نیالگیو ساتنه

د نیالګیو د کینولو د ځای برابرول

له بزغلي څخه د نیالګیو له انتقال وروسته باید د هغې د کینولو لپاره ځای برابرشي او د نیالګی کینونې ځای د چقرک (سوري) په نوم یادېږي. د چقرک د اندازې (پراخوالی او ژوروالی) لپاره ستندرد اندازه شتون نلري او د نیالګی د ریښو په اندازې پورې اړه لري (4-تصویر). په چقرک کې باید د نیالګیو ریښې په ښه توګه بدون له دې چې تغیر شکل ومومي، ځای په ځای شي. د چقرک لویه اندازه او د نیالګی د ریښو چاپېر د نرمې خاورې ځای په ځای کول د نیالګیو د ریښو د ودې له پیل او د ودې او نمو سره مرسته کوي. د دې لپاره چې نیالګی د خاورې له عضوي او منرالی موادو څخه اعظمي ګټه واخلي، د چقرک کیندلو په وخت کې باید پاسنی (د عضوی او منرالی موادو ډیره اندازه لري) او لاندی خاوره د چقرک په دوه اړخونو کې بیله واچول شي او وروسته د نیالګی کینولو په وخت کې پاسنی خاوره لمړی او لاندی خاوره د پاسه ځای په ځای کړل شي (5-تصویر).

4-تصویر: د نیالګیو د ځای (چقرک) کیندل چې اندازه یې (پراخوالی او ژوروالی) یې د نیالګی په اندازې پورې اړه لري.
5-تصویر: د چقرک (سوري) ایستلو په وخت کې باید لاندنی او پاسنی خاوره بیله د سوري دوه اړخونو ته واچول شي چې د نیالګی کینولو په وخت کې پاسنی خاوره لمړی او لاندی خاوره په پاسنی برخه کې ځای په ځای کړل شي.

تصویر (۵)

تصویر (۴)

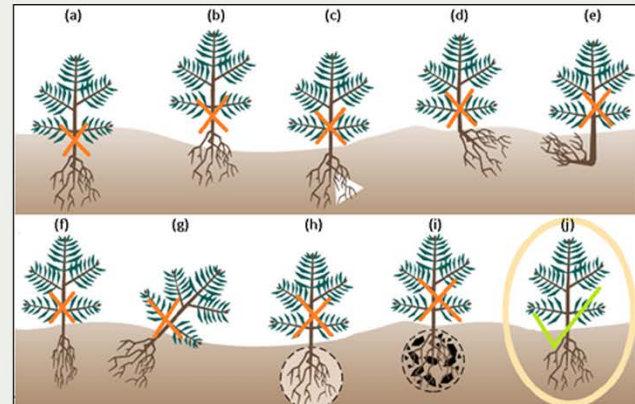

د نیالګي کینونه

د کښت په ساحه کې مخکې له دې چې نیالګي کینول شي باید د باد او لمر له وړانګو څخه پټ وساتل شي. د سوري (چقرک) له کیندلو وروسته باید په ډیر پام سره د نیالګي له ریښو څخه محافظتي کڅوړه لري او د یو کس لخوا د سوري په مینځ کې په عمودی توګه کلک ونيول او د دوهم کس لخوا په سوري کې خاوره واچول شي. باید د سوري د پټولو په وخت کې پاملرنه وشي تر څو لمړۍ پاسنۍ خاوره چې د عضوی او منرالي موادو درلودونکې وي، ځای پر ځای شي. له لږ خاورو اچولو وروسته باید نیالګي پورته خوا ته کش کړل شي تر څو د ریښو سیستم په خاوره کې طبیعي شکل غوره کړي. د کښت په سیمه کې د نیالګي د کینولو ژوروالی باید د بزغلي د ژوروالي په اندازه وي. د سوري له ډکولو وروسته باید هغه د پښو په وسیله کلک کړل شي تر څو د خاورې ذرات ښه سره ونښلی او د هوا د ننه کیدو مخه ونیول شي. له کینولو وروسته باید نیالګي زر خروبه شي ترڅو ریښې د خاورې له ذراتو سره تماس پیدا او کلکې شي. معمولا د نیالګیو کینولو پروسه له یوه اندازه نیمګړتیاوو سره مل وي چې د دغه رهنما په نظر کې نیولو سره د نوموړو نیمګړتیاوو د پېښیدو مخه ونیول شي (6- تصویر).

6- تصویر: هغه غلطۍ چې د نیالګي کینولو په پروسه کې په ناپامۍ سره صورت نیسي او باید د اصلاح لپاره یې پاملرنه وشي. (a) ډیر ژور کینول (b) کم ژوروالی (c) د هوا د داخلیدو لپاره د خلاګانو شتون چې په کلکولو سره اصلاح کیږي (d) کم ژوروالی لرونکی سوري او د ریښو د شکل بدلون (e) کم ژوروالی لرونکی سوري او په زور سره په سوري کې د ریښو ځای په ځای کول (f) لږ پراخوالی لرونکی سوري چې په ریښو د فشار لامل کیږي (g) په غیر عمودی او کاره توګه د نیالګیو کینونه (h) د خاورې سست پریښودل او سوري ته د هوا داخلیدل (i) په هغه ځایونو کې د نیالګیو کینونه چې هلته کثافات ټول او خاوره شتون ونلري (j) په صحیح توګه د نیالګي کینونه

د نیالگیو خړبول

خړبول د نیالگیو د ساتنې او روزنې د پروسې تر ټولو مهم او قیمتي برخه گڼل کیږي. تر ټولو بهتره خبره داده چې د وچکالۍ په وړاندې مقاوم جینوټایپونه باید وټاکل شي. څرنگه چې د اوس لپاره دغه کار ناممکن او ډیر وخت ته اړتیا لري لیکن په راتلونکې کې باید حتما ورته پاملرنه وشي. له کینولو ډیر وخت وروسته د کښت په سیمه کې نیالگي د اوبو له کمښت سره مخامخ، مړاوی او وچيږي، نو له همدې کبله لږترلږه نیالگي باید د کښت په لمړي کال کې خړوبه شي ترڅو د وچیدو مخه یې ونیول شي. په دوامداره توگه او د کښت په دوهم او نورو کلونو کې خړبول د ژوندي پاتې کیدو او ښې ودې او نمو سره مرسته کوي. د کښت په لمړي کال باید نیالگي په اونی کې یو ځل خړوبه کړل شي.

د سرې استعمال

په کمو ښیرازو خاورو کې چې د عضوي او منرالي مواد کمه اندازه لري له عضوي او کیمیاوي سرو څخه باید گټه واخیستل شي. معمولا عضوي سرې (حيواني او نباتي) باید د نیالگیو کینولو مخکې د ځای برابرولو په وخت کې له خاورو سره گډې کړل شي. فاسفورس لرونکې (DAP) سره چې د تورې سرې په نوم هم یادېږي باید له کینولو مخکې استعمال شي تر څو د نویو رینسو د تشکیل او ودې سره مرسته وکړي. نایتروجن لرونکې (یوریا) سره چې د سپینې سرې په نوم هم یادېږي باید د نیالگیو د فعاله ودې او نمو په وخت کې استعمال شي. کچیری د یوریا سره په هغه وخت کې چې نیالگی فعاله وده ونلري استعمال شي له خاورو څخه د نایتريت په شکل مینځل او یا هم هوا ته د امونیم په شکل آزادېږي او استعمال یې کومه گټه نلري.

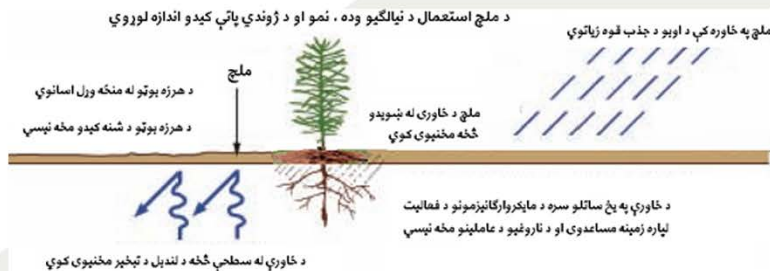

د هرزه بوټو کنترول

د نیالګیو په څنګ کې د هرزه بوټو وده او نمو له دوی سره د اوبو، عضوي او منرالي موادو په جذب کې رقابت کوي. د نیالګیو له چاپیر څخه د رقیبو هرزه بوټو کنترول د دوی له ښې ودې او نمو سره مرسته کوي. هرزه بوټي د بیلابیلو میخانیکي او کیمیاوي لارو په وسیله کولای شو کنترول کړو. هرزه بوټي له منځه وړلو وروسته باید د نیالګیو په بیخونو کې د ملچ په شکل پریښودل شي چې نوموړی کار په خاوره کې د ډیروخت لپاره د لنډبل د ساتلو او په خاوره کې د عضوي موادو د اندازې له ډیریدو سره مرسته کوي.

د ملچ استعمال

د خاورې د لنډبل ساتلو او هرزه بوټو له شنه کیدو څخه د مخنیوی لپاره د نیالګیو چاپیر د خاورې د سطحې پوښلو (د عضوي او غیرعضوي مواد په وسیله) ته ملچ ویل کیږي. د دغه موادو استعمال د خاورې له گرمیدو او یخ وهلو څخه هم مخنیوی کوي (-8 تصویر) له بیلابیلو موادو لکه د ونو پاني (leaf litter)، د اری سی (saw dust)، نباتي پاتې شوني (plant residue)، د لرګي ټوټې (wood chips) او ټوکرو څخه کولای شو د ملچ په توګه ګټه واخلو. د خاورې مخ باید د ملچ د 2-4 انچ ډېلې طبقې په وسیله پوښل شي او که چیرې د ملچ د طبقې اندازه له دې څخه ډیره شي نو د اکسیجن له تبادلي او په خاوره کې د ډیر لنډبل د راټولیدو لامل کیږي. د ملچ څخه د ګټې اخیستو په وخت کې باید د ونې تنه د ملچ په وسیله ونه پوښل شي ځکه د پوټکې د تخریب لامل کیږي.

د نیالګیو او ونو په چاپیر کې د ملچ د استعمال ګټې

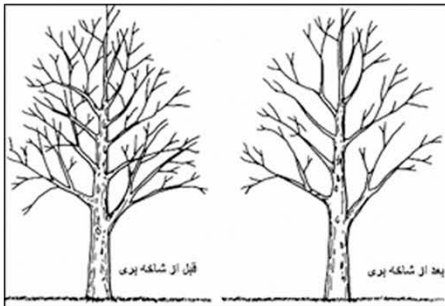

دوا پاشي

هر کله چې نيا لگي او ونې د ناروغيو يا افتونو د حملې لاندې راشي، نو بايد دوا پاشي وشي. د ناروغيو او افتونو د پېښېدو په صورت کې بايد هغه لمړۍ د نباتاتو د ساتنې د مامورينو په وسيله په صحيح توگه تشخيص او وروسته له درملو څخه گټه واخيستل شي. په خپل سر او بې له تشخيص څخه د دواگانو استعمال د ژوند چاپيريال د زيانمن کيدو لامل کېږي. نو له همدې کبله بايد کونښنې وشي تر څو ناروغي د متخصصو کسانو په وسيله تشخيص او بيا له درمل څخه گټه واخيستل شي.

ښاخ پرې کونه

ښاخ پرې کونه په غير ميوه لرونکو ونو کې ډيره معمول نه ده. اما د ونو د بيا ځوانيدو، د ناروغيو او افتونو د کنترول لپاره بايد وچ او ناروغ ښاخونه له ونو څخه پرې شي. ښاخ پرې کونه بايد په هغه وخت کې چې ونې فعاله وده او نمو ونلري، ترسره شي. د ښاخ پرې کونې په وخت کې بايد ناروغ، وچ او بدشکله ښاخونه له ونو څخه پرې شي. ښاخ پرې کونه د دې لپاره زمينه برابروي تر څو د لمر وړانگې د ونو ټولو برخو ته په ښه توگه ورسېږي. د ښاخونو پرې کونه د ونو د بيا ځوانيدو لامل کېږي.

